

Edifici de La Econòmica al carrer de l'Aurora, anys 20

EL COOPERATIVISME ROCHDALIÀ A IGUALADA: LA COOPERATIVA *LA ECONÒMICA*

AMADOR MAS

EL COOPERATIVISME ROCHDALIÀ: FACTORS D'ÈXIT

L'article 1 de la vigent llei de cooperatives de Catalunya estableix que aquest tipus de societats mercantils han d'aplicar en el seu funcionament i organització els principis cooperatius formulats per l'Aliança Cooperativa Internacional, l'origen dels quals es troba en les regles de funcionament de la *Rochdale Society of Equitable Pioneers* (Societat Equitativa dels Pioners de Rochdale), societat creada l'any 1844 per un grup d'obres tèxtils de la ciutat de Rochdale, al nord d'Anglaterra.¹

L'experiència cooperativa de Rochdale va ser una resposta democràtica i pacífica a la misèria en què vivia el proletariat industrial a les ciutats, especialment a partir de la urbanització de la indústria com a conseqüència de la substitució de l'energia hidràulica —que requeria ubicar les fàbriques en zones rurals, al costat dels rius— per l'energia del vapor.²

A finals de l'any 1843, després del fracàs d'unes negociacions amb els patrons per aconseguir millores en les condicions econòmiques del treball a les fàbriques tèxtils del comtat de Lancashire, un grup de 28 teixidors de Rochdale va decidir

1. Llei 18/2002, de 5 de juliol, de Cooperatives de Catalunya. L'Aliança Cooperativa Internacional és una associació no governamental independent que té entre les seves funcions fer de custodi dels principis cooperatius, entesos com a pautes a través de les quals les cooperatives posen en pràctica els seus valors i la seva identitat. En la darrera reformulació de 1995, els principis cooperatius —amb molt pocs canvis respecte de la redacció original de Rochdale— són els següents: 1) adhesió voluntària i oberta; 2) gestió democràtica per part dels socis; 3) participació econòmica dels socis; 4) autonomia i independència; 5) educació, formació i informació; 6) cooperació entre cooperatives; i 7) interès per la comunitat. Vegeu www.ica.coop.

1. Phyllis Deane, *La primera revolució industrial*, Barcelona: Península, 1977, p. 169-170. Joan Ventosa i Roig i Albert Pérez i Baró, dos dels cooperativistes catalans més notables del segle passat, descriuen així la vida de l'obrer tèxtil en els anys posteriors a la Revolució Industrial: «Desvinculat de la terra, tant si es tractava dels vells teixidors a mà com de camperols arribats de nou a les viles i ciutats, no tenia altre mitjà de subsistència que el miserable jornal que volien donar-li després de 17 hores de treball, i aquest jornal era tan esquifit, que fins comptaven amb el treball de la muller i dels fills, de set i vuit anys, i amb prou feines els donava per a mal menjar. En acabar-se la feina, la fam, amb tots els seus horrors, l'esperava tal i com si es trobés al mig d'un desert». Vegeu J. Ventosa i Roig i A. Pérez i Baró, *El moviment cooperatiu a Catalunya*, Palma de Mallorca: Moll, 1961, p. 20.

utilitzar *el poder del cistell de la compra* per obtenir, per ells mateixos, el que d'altra manera no havien pogut aconseguir.³ Un any més tard, la nit del 21 de desembre de l'any 1844, s'obrien per primera vegada les portes del magatzem cooperatiu dels *equitable pioneers* de Rochdale a la planta baixa d'un edifici de Toad Lane (carreró dels Gripaus).

Tot i que els *pioneers* l'anomenaven *store* (magatzem) i no *shop* (botiga), en un primer moment únicament ofería als seus socis la venda de farina de blat, farina de civada, mantega i sucre, i encara en quantitats escarrassides. Els preus, moltes vegades, eren superiors als de la resta de comerços de Rochdale i la qualitat, gairebé sempre, inferior. L'horari de venda, inicialment, era tan sols d'unes hores al vespre.⁴

Avui semblaria difícil predir l'èxit d'un negoci que vengués només quatre productes cars i dolents, que obligués els seus socis, especialment les dones dels seus socis, a travessar la ciutat després de sopar, ploqués o nevés, per anar a comprar a una botiga en un carreró de mala mort on, a més a més, haurien de pagar al comptat, ja que la venda a crèdit, molt habitual entre la classe obrera d'aquella època, era considerada pels *pioneers* una tara social.⁵ És ben clar, doncs, que els factors d'èxit havien de ser uns altres. Amb la perspectiva que dóna el temps transcorregut, es podrien sintetitzar en els quatre següents.

3. «*The power of the market basket*» era un concepte utilitzat per l'activista britànica Alice Honora Enfield en un opuscle titulat *La cesta de la compra*, traduït de l'anglès per Micaela Chalmeta, propagandista del cooperativisme durant el primer terç del segle XX i fundadora de l'Agrupació Femenina Socialista de Barcelona que acostumava a signar els seus escrits amb el pseudònim Amparo Martí, el nom d'una actriu de teatre valenciana de l'època. Vegeu Montserrat Duch Plana, *Micaela Chalmeta*. Barcelona: Fundació Roca i Galès i Cossetània Edicions, 2009, p. 7.

4. George Jacob Holyoake, *Història dels «Equitable Pioneers» de Rochdale*. Barcelona: Fundació Roca i Galès, 1982, p. 31-34.

5. *Ibidem*, p. 25.

Primer factor d'èxit: la recerca de l'obtenció del benefici a través de *l'excés de percepció*. Si bé ara sabem que va ser un encert evident optar per vendre els productes a preus de mercat, generant així un excedent que permetia finançar els projectes socials de la cooperativa, aquesta opinió es va haver d'obrir camí davant dels que volien posar els productes a disposició dels socis al preu de cost més les petites despeses de distribució, alternativa de curt termini defensada pels qui buscaven una disminució immediata dels preus que hagués impedit l'acumulació de capital necessària per impulsar la cooperativa a llarg termini.⁶

Segon factor d'èxit: el repartiment dels beneficis proporcionalment a les compres efectuades i no en proporció al capital subscrit. Mentre que al capital aportat per cada soci se li assignava un interès fix independentment del seu import, els beneficis es distribuïen entre els socis que els havien generat de manera proporcional al volum de les seves compres. Amb aquest senzill sistema s'establí una relació directa entre la utilització que es feia de la cooperativa, amb tots els sacrificis que això comportava, i el resultat pecuniari que se n'obtenia.⁷

Tercer factor d'èxit: la propietat conjunta i la pertinença a un projecte comú per millorar les condicions de vida dels treballadors. Probablement, la consciència de saber-se propietaris del magatzem cooperatiu (en realitat només eren propietaris de l'explotació, ja que el local era de lloguer), que gestionaven sota el principi democràtic d'*un soci, un vot*, va ajudar els seus socis a superar les dificultats i penalitats dels primers anys, però per si sol aquest sentiment no hauria assegurat la supervivència de la cooperativa. El que sí que podem considerar com un autèntic factor d'èxit és el fet que els *pioneers* es proposessin des del principi la creació d'un projecte col·lectiu que anava molt més enllà d'un simple negoci de distribució al detall.

6. *Ibidem*, p. 41.

7. *Ibidem*, p. 40.

A part de l'*store*, el projecte de Rochdale incloïa l'edificació de cases, la manufactura de productes, la disposició de terra de conreu per als socis que no tinguessin feina, la creació d'una biblioteca, la inversió en l'educació dels socis i la constitució d'institucions d'ajuda mútua. En aquest sentit, el projecte inicial dels *pioneers* de Rochdale no estava gaire lluny d'algunes idees que ja havien fracassat anteriorment.⁸

Quart factor d'èxit: porta oberta i independència. Els *pioneers* de Rochdale van aconseguir mantenir en una mateixa societat treballadors d'orientacions polítiques i religioses molt diverses que, voluntàriament, s'havien afiliat a la cooperativa i que van acceptar exercir la tolerància envers totes les opinions dels seus socis. Així van conviure, no sense haver de superar alguna tempesta ideològica, *teetotalers* (partidaris de l'abstinència alcohòlica), *chartistes* (partidaris de la democràcia i defensors del parlamentarisme), socialistes, cooperativistes, reformistes socials seguidors de les idees d'Owen i també evangelistes, juntament amb altres socis sense una adscripció ideològica clara.⁹ La capacitat de no excloure ningú va permetre un fortíssim creixement de la massa social que va facilitar l'expansió del projecte cooperatiu.

DEL CARRERÓ DELS GRIPAUS A LA FONDA DE LA PEPA

L'experiència trencadora de Rochdale va ser descrita per George Jacob Holyoake a *Self Help by the People: the History of the Rochdale Pioneers*

8. *Ibidem*, p. 26-27. Els precedents més clars són els intents de portar a la pràctica els models ideals de comunitats cooperatives elaborats pels fundadors de l'anomenat *socialisme utòpic* durant la primera meitat del segle XIX: Charles Fourier, Robert Owen i Henry de Rouvroy, comte de Saint-Simon. Vegeu Jacob Oser i William C. Blanchfield, *Historia del pensamiento económico*. Madrid: Aguilar, 1980, p. 161-184.

9. G. J. Holyoake, *Història ...*, p. 87-92.

(*Autoajuda per a la gent: la Història dels Pioners de Rochdale*), obra inicialment publicada el 1857 en forma d'articles al diari *Daily News* de Londres. La traducció d'aquest magnífic llibret a diverses llengües durant la dècada de 1860 va suposar la difusió global del cooperativisme rochdalià, inspirant la creació de nombroses societats cooperatives a l'Europa continental, en primer lloc, i després arreu del món.¹⁰ El coneixement de la iniciativa dels teixidors de Rochdale va arribar a Espanya per la traducció al castellà de l'obra de Holyoake que Fernando Garrido Tortosa, figura destacada del primer socialisme espanyol, va incloure en el seu llibre *Historia de las asociaciones obreras en Europa o Las clases trabajadoras regeneradas por la asociación*, publicat a Barcelona l'any 1864. Fernando Garrido havia estudiat el funcionament de la societat dels *pioneers* en un viatge que va fer a Rochdale l'any 1862 acompanyat del polític republicà federal nascut a Figueres Joan Tutau i Vergés.

La nova idea es va propagar ràpidament, ja que va ser la *reveladora* lectura que uns obrers van fer de l'obra de Fernando Garrido el que va promoure la constitució, el Diumenge de Rams de l'any 1865, de *La Económica* de Palafrugell, la cooperativa de consum més antiga de les quals es té coneixement a Catalunya i que va establir la seva primera seu en una dependència de la Fonda de la Pepa d'aquesta localitat empordanesa.¹¹

L'ARRIBADA DEL COOPERATIVISME ROCHDALIÀ A IGUALADA

Sembla que, pocs anys després del naixement de *La Económica* de Palafrugell, ja hi va haver a

10. L'obra de Holyoake es va publicar en català per primera vegada l'any 1937 sota el títol *Història dels Equitables Pioneers de Rochdale*, amb adaptació, notes, prefaci i pròleg d'Antoni Solé i editada per Edicions Tremp.

11. Albert Pérez Baró, *Història de les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Crítica, 1989, p. 19.

Igualada diversos intents de crear cooperatives de consum d'inspiració rochdaliana,¹² però havien de ser forçosament projectes de curt recorregut perquè no hi ha cap experiència mínimament documentada fins a la constitució, l'any 1902, de *La Primavera*,¹³ i l'any 1904 de *La Económica*, curiosament amb el mateix nom que la cooperativa de Palafrugell.

L'any 1905 es va constituir a Igualada la cooperativa *La Protegida*, societat que el 1912 es fusionaria amb altres cooperatives per crear *La Igualadina*, entitat que juntament amb *La Económica* va escriure la veritable història del cooperativisme igualadí del segle XX.

Si exclouem les cooperatives agràries —promogudes per petits propietaris agrícoles amb motivacions i objectius diferents del moviment cooperatiu que estem analitzant aquí— i si exclouem també algunes cooperatives de consum que no han deixat una petjada prou profunda que ens permetés estudiar-les —com per exemple *La Unión Gremial* (1911-1916), *La Igualatense* (1921-1921) i *Germanor Igualadina* (1921-1925)—, les dues úniques entitats igualadines representatives del cooperativisme rochdalià van ser *La Económica* i *La Igualadina*.¹⁴

LA ECONÓMICA D'IGUALADA: UN PROJECTE TRANSFORMADOR

Els socis fundadors de *La Económica* d'Igualada, sobre la base de l'excés de percepció generat

12. *Revista: publicació mesetal de la Cooperativa «La Económica»*, 2, febrer de 1928, p. 4.

13. Pilar Cuerva Castillo, *L'Abans: Recull gràfic d'Igualada (1870-1965)*, Efadós, p. 499.

14. En una nota breu a la p. 36 de *La Vanguardia* de l'1-6-1930 es parla d'una conferència pronunciada a la cooperativa *La Igualdad* d'Igualada. Com que no hem trobat enlloc cap altra menció a aquesta societat, probablement es tracti d'una errada tipogràfica o bé d'una confusió del gasetiller i en realitat es referia a *La Igualadina*.

per una botiga de queviures, van voler construir un autèntic projecte cooperatiu transformador que pretenia millorar les condicions de vida que el capitalisme ofería als obrers igualadins a través dels tres braços executors del model que havia vingut d'Anglaterra: la protecció mútua, l'habitatge assequible i el foment de la cultura.

L'activitat de distribució al detall estava dividida en quatre seccions: queviures, roba, forn de pa i cafè. Segons les dades del balanç de l'any 1927,¹⁵ en números rodons, la secció de queviures obtenia la meitat dels ingressos de la cooperativa i hi aportava una quarta part dels beneficis. La secció de venda de roba no acabava de funcionar: tot el que guanyaven venent queviures ho perdien venent roba. El cafè era un bon negoci: suposava només un 10% de la facturació, però contribuïa amb una quarta part del benefici. Ara bé, el motor econòmic de la cooperativa era el forn de pa, que, representant una tercera part dels ingressos, generava la meitat del benefici. El forn per coure pa era un element diferencial del qual només disposaven cooperatives d'una certa dimensió i va constituir un punt d'apropament entre *La Económica* i *La Igualadina* quan l'any 1930 van signar un acord econòmic per compartir la instal·lació.

El butlletí de *La Económica*, anomenat *Revista. Publicació mesetal de la cooperativa «La Económica»*, i que va aparèixer entre els anys 1928 i 1929, va publicar la recaptació de la cooperativa detallada per seccions i per articles durant els sis primers mesos de l'any 1928, una sèrie òbviament massa curta per treure'n conclusions definitives, però prou llarga per observar una marcada oscil·lació en les xifres de venda mensuals impròpia dels productes d'alimentació, que les famílies acostumen a consumir d'una manera més regular. Sense poder descartar-ne altres causes, no considero arriscat suposar que aquests alts i baixos en els consums estaven

15. *Revista: publicació mesetal de la Cooperativa «La Económica»*, 9, setembre de 1928, p. 1.

motivats, en part, perquè els socis de *La Económica* no efectuaven totes les seves compres a la cooperativa tal i com tenien l'obligació de fer a tenor del que deia l'art. 7 del Reglament Interior de la societat, que preveia fins i tot la suspensió de la condició de soci.¹⁶ L'art. 47 del mateix Reglament anava una mica més lluny i fixava un consum mínim de quatre pessetes setmanals per a cada persona major d'edat de les famílies sòcies.¹⁷ També des de la *Revista* es recordava insistentment l'obligatorietat de consumir de la cooperativa tots els articles que els socis necessitessin i que estiguessin en existència.

Aquest problema de fidelització no era nou en el moviment cooperatiu. Els *pioneers* de Rochdale ja l'havien patit el segle anterior, però a diferència dels cooperativistes de *La Económica* d'Igualada, van rebutjar una proposta de retornar el capital aportat (fet equivalent a l'expulsió) als membres de la cooperativa que feien les compres fora del magatzem cooperatiu, perquè entenien que aquesta proposició atemptava contra la llibertat individual, que ells consideraven que era un principi absolutament vinculat al moviment cooperatiu.¹⁸

En canvi, respecte a la importància del paper de les dones a la cooperativa, els *pioneers* i els igualadins tenien opinions coincidents. L'any 1857 Holyoake escrivia el següent: «*Les dones —sobretot— experimentaven un cert orgull a comprar al comptat i eren conscients que el magatzem era de la seva propietat, la qual cosa augmentava el seu interès. La simpatia femenina pel cooperativisme constituïa una gran victòria i garantia l'èxit de l'empresa. Perquè si la dona consent a patir una miqueta, per comprar, de tant en tant, al preu de petit sacrifici, articles que no li plaguin enterament, això determinarà que malgrat que el magatzem cooperatiu reparteixi els seus productes a preus més alts, la seva prosperitat estava assegurada*». En aquest sentit, resulta especialment

significativa la inclusió —destacada i en negreta— en el primer número de la *Revista* de la sentència següent: «*El dia que la dona estimi la Cooperativa serà el triomf definitiu de nostra causa*».¹⁹

LA ECONÓMICA I LA IGUALADINA:

LA FORÇA DEL NOMBRE

Els dirigents de *La Económica* sabien que el factor que limitava poderosament les possibilitats d'èxit del seu projecte social era la dimensió, «*la força del número*», que en deien ells.²⁰ Les pàgines de la *Revista* estaven plenes de crides a la participació dels socis i a la propagació de l'entitat entre els obrers igualadins. A les portes de la celebració del 25è aniversari de la seva constitució, *La Económica*, que va començar amb 30 associats, encara no havia assolit els 300 socis. De fet, el 3 de juliol de 1929 en tenia 236. En el primer quart de segle d'existència, la *Rochdale Society of Equitable Pioneers* havia passat de 28 a 5.560 socis.

Amb l'objectiu d'aconseguir un salt quantitatiu de la massa social, *La Económica* havia buscat insistentment la fusió amb *La Igualadina*. En un d'aquests intents, el dia 24 d'abril de 1928 es va crear a *La Económica* una ponència per estudiar conjuntament amb els *companys* de *La Igualadina* la conveniència d'arribar a una fusió.²¹ En el número de la *Revista* del mes de juliol del mateix any ja es certificava el trencament de les negociacions. La causa, aquesta vegada, va ser la diferència de criteris de les dues cooperatives a l'hora de determinar l'import i la forma de liquidar el subsidi que cobraven els socis en cas de malaltia.²²

16. *Ibidem*, 3, març de 1928, p. 3.

17. *Ibidem*, 5, maig de 1928, p. 4.

18. G. J. Holyoake, *Història ...*, p. 36.

19. *Revista: publicació mesetal de la Cooperativa «La Económica»*, 1, gener de 1928, p. 5.

20. Miquel Padrós, «Individualisme i col·lectivitat», *ibidem*, 2, febrer de 1928, p. 3.

21. *Revista: publicació mesetal de la Cooperativa «La Económica»*, 5, maig de 1928, p. 1.

22. *Ibidem*, 7, juliol de 1928, p. 3-4.

Aquestes diferències —i fins i tot altres de menor importància— van persistir, perquè els socis de les dues cooperatives no es van posar d'acord fins que no va començar la Guerra Civil, vuit anys més tard. El 21 d'agost de 1936, en efecte, van signar una acta de fusió i el 3 d'octubre del mateix any es va constituir la *Unió de Cooperadors*.²³

Acabada la guerra, el 4 de setembre de 1939, *Unió de Cooperadors* va haver de canviar el seu nom per *La Victoria*, una denominació més adient per a la nova etapa que s'iniciava i que estaria dominada per un règim polític que no va ser gens amic de les cooperatives.²⁴ *La Victoria* va operar amb la nova denominació durant prop de quaranta anys, fins que l'Assemblea General de socis celebrada el 19 de setembre de 1975, tot just dos mesos abans que finalitzés la dictadura del general Franco, va decidir tornar a canviar el nom de la societat per *Unió Cooperativa* i utilitzar com a anagrama l'abreviatura *Unicoop*. Finalment, el dia 1 de setembre de 1988 la vella cooperativa es va transformar en *Unicoop Cultural*, l'actual societat propietària i gestora del Teatre de l'Aurora d'Igualada.²⁵

PROTECCIÓ MÚTUA: LA MÚTUA DE SOCORS CONTRA ENFERMETATS

Fins ben entrat el segle XX, la legislació espanyola no va establir l'obligatorietat d'assegurar les contingències en què podien incórrer els treballadors al llarg de la seva vida: malaltia, accidents, assistència mèdica, invalidesa, mort, retir obrer,

atur involuntari i maternitat. Per cobrir aquest buit, els socis de *La Económica* d'Igualada van crear una secció mútua dintre de la cooperativa que anomenaven *Mútua de Socors contra Enfermetats* i que recordava la *Societat de Previsió per als casos de Malalties i de Socors per als Enterraments* que l'any 1860 havien fundat els *pioneers* de Rochdale.

En dades de l'any 1929, a canvi d'una quota mensual de dues pessetes, els socis de *La Económica* podien obtenir un subsidi de quatre pessetes diàries en cas de malaltia o accident, de set pessetes setmanals en cas d'invalidesa, amb un increment de tres pessetes diàries si el soci requerís hospitalització fora d'Igualada, així com el reemborsament de les consultes mèdiques que fossin necessàries amb metges de lliure elecció.²⁶ La potència d'aquest mecanisme de protecció venia donada pel fet que els socis que es proveïen regularment a la botiga de la cooperativa no havien de desemborsar mai l'import de la quota, ja que els era descomptada de l'excés de percepció que havien generat amb les seves compres. El problema apareixia amb els socis no fidelitzats que es proveïen fora de la cooperativa. Una vegada determinat el benefici que li pertocava en funció de les compres efectuades, un 10% s'imputava al fons col·lectiu de la cooperativa; de l'import restant, la meitat es destinava al capital individual del soci i si la quantitat resultant era inferior a la quota anual de vint-i-quatre pessetes, el soci havia d'aportar la diferència monetàriament.

La igualtat de les quotes pagades per tots els socis permetia que les percepcions en cas de malaltia també fossin iguals per a tots els socis. Aquest principi, defensat vehementment pels membres de *La Económica*, va impedir durant molt temps la fusió de les dues cooperatives d'Igualada, ja que els cooperativistes de *La Igualadina* consideraven que el subsidi per malaltia havia de ser variable i s'havia de determinar en funció de les compres

23. Pilar Cuerva Castillo, *L'Abans...*, p. 502.

24. Ignorant la realitat legal preexistent, a l'article preliminar dels estatuts fundacionals de *La Victoria* de l'any 1939 s'omet la referència a la *Unió de Cooperadors* i es diu que la nova cooperativa és producte de la fusió de les extingides *La Económica* i *La Igualadina* (fons documental de la Biblioteca Central d'Igualada).

25. Patricia Romera Contreras, La biblioteca de la Cooperativa de Consum «La Victoria». Treball de recerca escolar, 2000. <http://www.teatreaurora.cat/ca/qui-som/historia>

26. *Revista: publicació mesetal de la Cooperativa «La Económica»*, 15, març de 1929, p. 4.

efectuades per cada soci durant l'any anterior a l'aparició de la contingència.²⁷

HABITATGE ASSEQUIBLE: LES CASES BARATES DEL MIRA-SOL

L'any 1911 es va promulgar a Espanya la primera llei de cases barates amb la finalitat de promoure la constitució de societats benèfiques o cooperatives per a la construcció de cases higièniques i barates destinades a les classes populars. Dos anys més tard, el 15 de maig de 1913, l'Ajuntament d'Igualada va crear una comissió per estudiar les possibilitats que ofería la llei, grup que s'ampliaria l'any 1914 amb la incorporació de representants de diverses agrupacions gremials obreres de la ciutat amb l'objectiu de formalitzar l'adquisició d'uns solars per ubicar-hi les cases.²⁸

La iniciativa va quedar aturada per la guerra europea fins que, el 1917 es va reprendre impulsada per les juntes de les cooperatives *La Económica* i *La Igualadina* conjuntament amb el polifacètic conciu-tadà Joan Llansana i Bosch. Les dues cooperatives van obrir una subscripció per recollir fons entre els seus socis, però també aquesta vegada es va abandonar el projecte. Salvador Vidal, un destacat cooperativista de *La Económica*, atribuïa la manca d'interès dels obrers a «l'encariment constant de la vida i les contínues vagues per l'augment dels jornals».²⁹ L'any 1922 es va intentar recuperar la idea, aquesta vegada a iniciativa del *Sindicato Emisor de Cataluña, S.A.*, societat que havia construït promocions de cases barates en diverses localitats, però tampoc no va tenir èxit i el projecte va entrar en letargia fins que a la primavera de l'any 1928 els

socis de la cooperativa *La Económica* el van fer despertar amb decisió i amb la ferma convicció que, si volien, podien construir un grup de cases barates. Aquesta va ser l'ofensiva definitiva. Mentrestant, el directori militar del general Primo de Rivera havia aprovat una nova llei l'any 1924 per la qual l'Estat finançava el 50% del valor dels terrenys i el 70% del valor de l'edificació amb un préstec al 3% d'interès amortitzable a 30 anys, alhora que atorgava una subvenció pel 20% del valor dels terrenys més la construcció.³⁰ La junta de *La Económica* no estava disposada a deixar passar aquesta oportunitat i va buscar ràpidament la implicació econòmica de l'Ajuntament d'Igualada. Després que l'Ajuntament hagués rebutjat la sol·licitud d'una subvenció anual fins que es finalitzés la construcció de les cases, *La Económica* va aconseguir el suport financer de la Caixa de Pensions per a la Velleja i d'Estalvis en la forma d'un crèdit avalat per la cooperativa.³¹

Finalment, el dia 1 de desembre de 1929, coincidint amb la celebració de les bodes d'argent de la cooperativa, es va posar la primera pedra de les cases barates de *La Económica* d'Igualada a les Forasteries de la Soledat, en un carrer que es va anomenar Francesc Moragas en honor al fundador de l'entitat d'estalvi que havia finançat l'operació i que també hi havia participat en alguna etapa de la seva llarga gestació. El projecte inicial preveia la construcció de trenta cases, xifra similar als trenta-sis habitatges que va edificar l'any 1867 la Societat de Construcció fundada pels *pioneers* de Rochdale.

FOMENT DE LA CULTURA: LA BIBLIOTECA I EL TEATRE

La vigent llei de cooperatives de Catalunya estableix l'obligatorietat de destinar un 10% del resultat cooperatiu de la societat, abans d'impos-tos, al fons d'educació i promoció cooperatives.

27. *Ibidem*, 7, juliol de 1928, p. 4.

28. Pere Oliva i March, «"Les Cases Barates", un barri d'abans de la guerra en l'espai social i urbà d'Igualada», *Estudis*, 1 (1985), p. 40.

29. *Revista: publicació mesetal de la Cooperativa «La Económica»*, 4, abril de 1928, p. 2.

30. *Ibidem*, 5, maig de 1928, p. 4.

31. P. Oliva, «"Les Cases Barates..."», *Estudis*, 1 (1985), p. 42.

Unes de les poques aplicacions permeses d'aquest fons són la formació dels socis i el foment del cooperativisme. La llei catalana inclou aquest precepte com a desenvolupament del principi formulat per la Aliança Cooperativa Internacional referent a l'educació, la formació i la informació i que té el seu origen en l'obligatorietat que es van autoimposar els *pioneers* de Rochdale de destinar un 2,5% dels beneficis nets de la cooperativa a la inversió en fins educacionals per corregir el dèficit formatiu dels socis, en la seva majoria obrers poc qualificats.³²

A Igualada, *La Económica* va aplicar de manera entusiasta aquest principi. A la *Revista* sempre hi havia ressenyes sobre temes culturals: música, teatre, poesia, literatura, viatges, art... Sovint es convocava els socis i les seves famílies a afegir-se a una excursió, a participar en les Caramelles o bé a assistir a conferències sobre cooperativisme que ells anomenaven *actes de propaganda o actes d'afirmació cooperatista*. Uns anys més tard, a l'abril de 1934, es va iniciar la publicació de *Joventut. Portantveu de la Joventut Cooperatista de la Cooperativa «La Económica»*, que va sortir mensualment fins a l'abril de 1935: s'hi escrivien notes sobre les activitats de les diferents seccions de la cooperativa juntament amb els articles culturals. En plena Guerra Civil, l'any 1937, després de la fusió de les dues cooperatives igualadines, van sortir vuit números de la publicació *Butlletí de la Unió de Cooperadors d'Igualada*. Es mantenien els temes culturals, però havien augmentat significativament els articles de contingut polític. La cooperativa també tenia més seccions: Joventut Cooperatista, Secció Femenina, Secció de Ping-pong, Secció de Futbol, Secció Excursionista, Secció Ciclista, Secció de Coral, Secció de Biblioteca i Secció de Teatre.

Aquestes dues darreres seccions serien les que tindrien una vida més llarga. La creació de la Biblioteca, aleshores anomenada *saló de llegir*, es

32. Llei 18/2002, de 5 de juliol, de Cooperatives de Catalunya, art. 66 i art. 69. G. J. Holyoake, *Història...*, p. 54.

va aprovar en la reunió general del dia 1 de juny de 1929,³³ va sobreviure a la guerra i va ser impulsada vivament durant el franquisme per Salvador Riba i Gumà, president de La Victoria. A la dècada de 1960 funcionava un servei de préstec de llibres als associats al qual es tenia accés amb el pagament d'una quota d'una pesseta al mes. Riba i Gumà també va constituir un grup denominat Cercle de Lectors, els membres del qual pagaven cinc pessetes mensuals que es destinaven a la compra de llibres de recent publicació escollits per ells mateixos i que una vegada llegits pels integrants del grup passaven a la Biblioteca general, que finalment acabaria convertint-se en la primera biblioteca pública d'Igualada.³⁴ Actualment, el seu fons bibliogràfic està dipositat a la Biblioteca Central d'Igualada. D'altra banda, no sé si seria exagerat dir que l'actual Teatre de l'Aurora és l'hereu de la Secció de Teatre amateur que la cooperativa ja considerava com la seva secció més important l'any 1934.³⁵

LES FARMÀCIES POPULARS: LA BREU HISTÒRIA DE LA COOPERATIVA SANITÀRIA FARMÀCIA MUTUALISTA D'IGUALADA

La llei de cooperatives de la República de l'any 1931 permetia a les cooperatives de consum tenir farmàcies sota la direcció d'un titular farmacèutic, possibilitat que també va recollir la llei de cooperatives de la Generalitat de Catalunya de 1934.³⁶ Els inquietos socis de la cooperativa *La Económica* no van tardar gaire a aprofitar la porta que els

33. *Revista: publicació mesetal de la Cooperativa «La Económica»*, 18, juny de 1929, p. 4.

34. «Cooperativa de Consumo La Victoria», *Igualada* (suplement al núm. 1500), 21-10-1967, p. 46.

35. *Joventut: portantveu de la Joventut Cooperatista de la Cooperativa «La Económica»*, 3, juny de 1934, p. 1.

36. Ignasi Faura i Ventosa, «El cas de les farmàcies populars, cooperatives i mutuels a la Catalunya de principis del segle XX», *Cooperació Catalana*, 353, abril 2012, p. 19-21.

obria la llei. El 15 de maig de 1934 el diari *La Vanguardia* de Barcelona publicava un anunci oficial on es comunicava que la *Cooperativa Sanitària «Farmàcia Mutualista»* d'Igualada obria a concurs una plaça de titular de farmàcia. El termini d'admissió de concursants acabava el dia 5 de juny, cosa que fa pensar que la farmàcia cooperativa es devia constituir a principis d'estiu de 1934.³⁷ Malauradament, els Fets d'Octubre del mateix any van tenir conseqüències negatives per al moviment cooperatiu, entre elles el tancament de la farmàcia cooperativa d'Igualada —oberta *amb tots els ets i uts legals*— en aplicació d'un reglament que afavoria els interessos del Col·legi de Farmacèutics en contra de la posició defensada per la Federació de Cooperatives.³⁸

El número del mes de novembre de 1934 de *Juventut* publicava un escrit sobre el tancament de la *Farmàcia Mutualista* on es feia el comentari següent:³⁹

«Tots sabem fins on érem explotats quan dissotadament teníem d'anar a la Farmàcia, i una prova ben palesa d'això és el fet de què tan bon punt s'obri la Farmàcia Mutualista, els farmacèutics d'Igualada, amb un liberalisme i deseiximent esgarriñosos rebai-xaren immediatament els preus, i fins algú, més humà encara, col·locà en el front del seu establiment un cartell, en el qual anunciava que “com a ganga i degut a la crisi de treball”, rebai-xava un tant per cent en les seves vendes, i en canvi una vegada clausurada la dita Farmàcia Mutualista, ¡oh paradoxa! desaparegué el cartell i s'acabaren les gangues i la crisi, per a tornar altra vegada a regir els mateixos preus exagerats que abans de l'obertura».

El Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya del dia 18 d'abril de 1936 publicava una ordre on es disposava la inspecció immediata

de la Cooperativa Sanitària Farmàcia Mutualista d'Igualada i la seva obertura «si cap transgressió de les ordenances de farmàcia i altres disposicions s'hi oposen». Sense disposar de més informació, la proximitat de l'inici de la guerra civil i de l'onada de col·lectivitzacions d'indústries i comerços no fa suposar que prosperés aquest intent de reactivar la farmàcia cooperativa de *La Económica*.⁴⁰

LA GUERRA CIVIL: CONFISCACIONS, COL·LECTIVITZACIONS I COOPERATIVITZACIONS

El 29 de juliol de 1936, encara no dues setmanes després de l'alçament militar, el president Companys va dictar un decret on es determinava que les cooperatives de producció i consum, sindicats agrícoles i mutualitats restaven sota el control directe del Consell Superior de la Cooperació. Aquesta intervenció tenia per objectiu evitar els intents de confiscació de les cooperatives de consum per part d'elements de la CNT *més o menys incontrolats*.⁴¹

El 24 d'octubre de 1936 la Generalitat de Catalunya va promulgar el Decret de Col·lectivitzacions i de Control Obrer on es declaraven col·lectivitzades totes les empreses industrials que el dia 30 de juny de 1936 ocupaven més de cent assalariats.⁴²

Per eludir el Decret, alguns industrials van cedir els seus negocis als seus obrers constituint juntament amb ells cooperatives de producció en les quals els antics propietaris ocupaven els càrrecs de gerència que els permetien mantenir la direcció de l'empresa, tot esperant que el temps els retornés la plena propietat. Per efecte d'aquesta estratègia, les 59 cooperatives de producció que hi havia a Catalunya a principis de 1936 es van convertir en 300 a mitjan

37. *La Vanguardia*, 15-5-1934, p. 21.

38. Albert Pérez Baró, *Història de les cooperatives a Catalunya*. Barcelona: Crítica, 1989, p. 80.

39. *Juventut...*, 8, novembre de 1934, p. 1.

40. *La Vanguardia*, 19-4-1936, p. 4.

41. A. Pérez Baró, *Història de les cooperatives...*, p. 112.

42. Albert Pérez Baró, *Trenta mesos de col·lectivisme a Catalunya*. Barcelona: Ariel, 1970, p. 64-65.

1937. La Generalitat va trigar a reaccionar, fins que el 16 de febrer de 1938 va publicar un decret segons el qual serien considerades empreses col·lectivitzades les cooperatives de producció i treball constituïdes després del 19 de juliol de 1936 el capital de les quals no s'hagués format exclusivament amb les aportacions individuals de tots els socis.⁴³

A Igualada, les dues cooperatives de consum, fusionades en els primers mesos de la guerra, van poder continuar amb aparent normalitat la seva activitat evitant les confiscacions i les col·lectivitzacions, ara ja sota la denominació *Unió de Cooperadors d'Igualada*. Al *Butlletí*, el missatge i el to de molts articles s'havia radicalitzat considerablement, especialment els que anaven signats per la *Joventut Cooperatista*. En el número del mes de març de 1937 s'hi podia llegir la reflexió següent:

«És lamentable la desconsideració en què es té el moviment cooperatiu, en l'afany i desigs de col·lectivització que tenen algunes organitzacions sindicals; no es fa cap diferència entre les empreses privades capitalistes i les entitats cooperatives. Es dona la monstruositat que es destrueixen empreses cooperatives de llarga tradició per "col·lectivitzar-les"».⁴⁴

Dos mesos després, en el número del *Butlletí* del mes de maig de 1937, la *Joventut Cooperatista*, que acabava d'ingressar al Front de la *Joventut Revolucionària*,⁴⁵ signava l'escrit següent:

«Les Cooperatives de Terrassa, Granollers, Alp, Pins del Vallès, Fígols, Cerchs i altres han portat a terme una obra netament revolucionària, puix que han anat a la cooperativització del comerç privat en llur respectiva localitat.

Per què el Consell Directiu de la nostra Unió de Cooperadors no ho intenta a Igualada? És que potser té por d'ésser criticat? És que té por de fracassar?».⁴⁶

43. *Ibidem*, p. 134-139.

44. «Joventut cooperatista: les col·lectivitzacions i les cooperatives», *Butlletí de la Unió de Cooperadors d'Igualada*, 3, març de 1937, p. 10.

45. *Ibidem*, 5, maig de 1937, p. 7.

46. «Joventut cooperatista: les col·lectivitzacions i les cooperatives», *ibidem*, 5, maig de 1937, p. 10.

En una Assemblea General Extraordinària celebrada el dia 12 de juny de 1937 es va prendre l'acord de separar la *Joventut Cooperatista* del Front de la *Joventut Revolucionària*.⁴⁷

LA DICTADURA DEL GENERAL FRANCO: COOPERATIVISME D'HABITATGES

Els governs del general Franco no van afavorir gens el desenvolupament del moviment cooperatiu. Més aviat al contrari. De tota manera, la dictadura, per si sola, difícilment podria justificar la baixa activitat cooperativa durant aquest període. En un dels territoris més castigats pel règim franquista, el País Basc, Don José María Arizmendi-Arrieta, un sacerdot de Mondragón, va impulsar l'any 1955 la creació de l'experiència cooperativa més important del món.⁴⁸ Un altre sacerdot, Mn. Enric Servat, va promoure l'any 1967 la constitució de la cooperativa Coibesa a Belcaire d'Urgell, un petit taller de confecció que va arribar a tenir 327 socis i que va ser declarada *Cooperativa Ejemplar, Primera Industrial de España* l'any 1969.⁴⁹

A Igualada, el moviment cooperatiu durant el franquisme es va centrar en les cooperatives d'habitatges, probablement arran d'una conferència pronunciada a l'Escuela Sindical Superior de Tenerife per Santiago Joaniquet Aguilar, un advocat de Barcelona especialitzat en cooperativisme d'habitatges i aleshores cap provincial de la Obra

47. *Ibidem*, 7, juliol de 1937, p. 17.

48. Un interessant relat dels inicis de l'experiència socioeconòmica de Mondragón es troba al llibre *Buscando un camino. Don José María Arizmendi-Arrieta y la experiencia cooperativa de Mondragón*, editat a Bilbao l'any 1981 en edició de l'autor i escrit per Jesús Larranaga, un dels fundadors d'ULGOR, la primera cooperativa del grup, més coneguda per la marca Fagor.

49. Una crònica detalladíssima de la història de la cooperativa es pot llegir a *COIBESA. Una cooperativa per a una comarca*, obra editada a Belcaire d'Urgell el 1979 per la mateixa cooperativa i escrita per un col·lectiu de socis, però principalment per Andreu Ros i Mateu i Francesc Riera i Cuberes.

Sindical de Cooperación.⁵⁰ El mes de novembre de 1964, la Cooperativa XXV Años de Paz estava gestionant la compra d'uns terrenys al barri de Nostra Senyora de Montserrat per construir-hi un edifici de quaranta habitatges. A la mateixa època, la Cooperativa San Bartolomé ja havia invertit més de tres milions de pessetes en l'adquisició de dos solars, un a l'avinguda Balmes, on s'hi construiria un edifici de 120 habitatges i un altre a Santa Margarida de Montbui. Ambdós edificis, el grup d'habitatges Sagrada Família a Igualada i el grup d'habitatges Nuestra Señora de Lourdes a Santa Margarida de Montbui van ser beneïts pel bisbe de Vic, Dr. Ramon Masnou, el 12 de gener de 1969, el mateix dia que havia beneït el nou temple parroquial de la Sagrada Família d'Igualada.⁵¹ Aquí també, un sacerdot igualadí, Mn. Josep Còdol, havia participat activament en la promoció de la Cooperativa San Bartolomé.

Amb la mort del general Franco, es va obrir una etapa de normalització en tots els àmbits de la vida econòmica del país que va afectar també el moviment cooperatiu. L'Estatut d'Autonomia de 1979 va donar a la Generalitat de Catalunya la competència exclusiva en matèria de cooperatives i l'any 1983 es va aprovar la nova Llei de Cooperatives de Catalunya, que ja ha sofert diverses modificacions.

Per acabar, incloem el quadre següent amb totes les cooperatives amb seu social a Igualada de les quals tenia constància a data 31 de gener de 2013 el Registre general de cooperatives de Catalunya. Tot i que hi pot haver alguna inexactitud, hem preferit mantenir la fidelitat a la informació registral.

AMADOR MAS PLAZA (Igualada, 1963). Llicenciat en Ciències Econòmiques i Empresariales per la Universitat de Barcelona, on va assistir també al Seminari d'Estudis Cooperatius dirigit per Àngel Mª Echeverría i Jorge Bragulat. En el sector cooperatiu, ha estat director financer de Grup Qualitat, SCCL, professor en cursos de formació de la Fundació Joan Ventosa i Roig, entitat vinculada a la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, i president del consell rector de la cooperativa de consum Llibreria l'Economista, SCCL. També ha ocupat diversos càrrecs en empreses no cooperatives.

50. *La Vanguardia*, 6-11-1964, p. 29.

51. *Ibidem*, 19-1-1969, p. 28.

COOPERATIVES AMB SEU SOCIAL A IGUALADA

NÚM.	DENOMINACIÓ	CONSTITUCIÓ	LIQUIDACIÓ	ACTIVITAT	SITUACIÓ
1	Unicoop Cultural, SCCL	1946	-	Activitats recreatives, culturals i esportives	Activa
2	San Bartolomé, SCCL	1964	-	Activitats immobiliàries per compte propi	Activa
3	Igualadina d'Estatges, SCCL	1965	-	Construcció	Activa
4	Agro Igualada, SCCL	1971	-	Agricultura, ramaderia, caça i serveis que s'hi relacionen	Activa
5	Maip, SCCL	1976	2009	Instal.lacions d'edificis i obres	Cancel.lada
6	Agrícola d'Igualada i comarca d'Anoia, SCCL	1980	1986	Comerç a l'engròs i intermediaris del comerç	Cancel.lada
7	Taller Àuria, SCCL	1981	-	Preparació d'obres	Activa
8	Escola bressol "La Ginesta", SCCL	1982	-	Ensenyament primari	Activa
9	Autoreparacions Catalunya, SCCL	1985	-	Manteniment i reparació de vehicles de motor	Activa
10	Sueter's, SCCL	1987	-	Indústries de la confecció i de la pelleteria	Activa
11	Martí Gumà, SCCL	1988	1999	Establiments de begudes	Cancel.lada
12	Transports Graells, SCCL	1988	-	Transport terrestre	Activa
13	Subministraments d'oficina Pons, SCCL	1989	1992	Comerç al detall i reparació d'efectes personals i domèstics	Cancel.lada
14	Equips oficina Anoia, SCCL	1992	-	Comerç a l'engròs i intermediaris del comerç	Activa
15	Integral, solucions d'empresa, SCCL	1993	2001	Assessoria jurídica, fiscal i comptable	Cancel.lada
16	Foto Argent, SCCL	1993	2000	Activitats empresarials diverses relacionades amb la fotografia	Cancel.lada
17	Cambium, SCCL	1993	1995	Activitats associatives diverses	Cancel.lada
18	Madd informàtics, SCCL	1994	1998	Fabricació de màquines d'oficina i equips informàtics	Cancel.lada
19	Instalaciones telefónicas y redes de comunicación, SCCL	1995	2005	Fabricació d'equips elèctrics	Cancel.lada
20	Bugaderia Asbi, SCCL	1995	-	Activitats diverses de serveis personals	Activa
21	Rectificadora J.S., SCCL	1995	-	Reparació d'efectes personals i efectes domèstics	Activa
22	Cruz Mobil, SCCL	1996	2000	Fabricació de mobles	Cancel.lada
23	L'estada, SCCL	1996	2002	Activitats de serveis socials	Cancel.lada
24	Anoia Interactiva, SCCL	1996	-	Consulta i subministrament d'aplicacions informàtiques	Activa
25	Sispunt, SCCL	1996	-	Confecció de peces de vestir exterior	Activa
26	Subministres hidràulics i pneumàtics, SCCL	1997	2000	Lloguer de maquinària, equips i béns tangibles	Cancel.lada
27	Cuinox, SCCL	1997	2008	Fabricació de mobles	Cancel.lada
28	A. Vidal & Nature, SCCL	1997	2006	Intermediaris del comerç	Cancel.lada
29	Igualada de encofrados y ferralla, SCCL	1997	-	Instal.lacions d'edificis i obres	Activa
30	Hidramar Natura, SCCL	1997	-	Comerç al detall d'articles mèdics i ortopèdics	Cancel.lada
31	Instal.lacions Anfer, SCCL	2000	2006	Instal.lacions d'edificis i obres	Cancel.lada
32	Teatre Nu, SCCL	2001	-	Creació i interpretació artística i literària	Activa
33	Paint Plac, SCCL	2003	-	Construcció d'immobles i obres d'enginyeria civil	Activa
34	Ingecsa, SCCL	2006	-	Fabricació de motors elèctrics, transformadors i generadors	Activa
35	Globalia Sistemes 2007, SCCL	2007	-	Manteniment i reparació de màquines d'oficina	Activa
36	Gustàuria, SCCL	2008	-	Activitats de serveis socials a persones amb discapacitat	Activa
37	Àuria Cosmètics, SCCL	2009	-	Activitats de serveis socials a persones amb discapacitat	Activa
38	Àuria, empresa d'inserció, SCCL	2009	-	Activitats de serveis socials a persones amb discapacitat	Activa
39	Daldom, SCCL	2012	-	Restaurants i establiments de menjar	Activa
40	Ciclostil Edicions, SCCL	2012	-	Edició de periòdics	Activa
41	Servicios Papeleros EYP 2012, SCCL	2012	-	Fabricació de maquinària per a les indústries del paper i del cartró	Activa